

ואם כך הדבר, נראה שרבי שביב שאל אותה שאלה משני גאונים, מרב צמח ומרב נחשון³, ור' שמואל ראה את תשובת רב צמח ובה היה כתוב הלשון שהביא. ולא ראה את תשובת רב נחשון. תיזוק לדבר זה הוא שר' שמואל מביא בשם „ר' הושיאל“ (= חושיאל) הרב כתב בסוגיא הלכה הבכור נוטל פי שנים בין בשבח ששבחו נכסים אחר מיתת האב בין במלוה בין בפקדון בין באבאס בין בכל השטרות דאית ליה על אחרים” וכל זה הוא לשון רב נחשון גאון בתשובתו תג”א עמ' 29 — ג”ש עמ' 37. אם כן בודאי שרבי חושיאל הביא לשון רב נחשון בתשובתו, ור' שמואל לא הרגיש בזה.

אם כן אין לומר שנתחלף לו לר' שמואל או למעתיקים ייחוס התשובה, ותשובתו של רב נחשון נתייחסה על ידיהם לר' צמח. אלא שני עניינות הם. ששואלים שאלו אותה שאלה משתי הישיבות — אינו דבר יוצא מן הכלל. ולא בעיר כאן אלא על מה שאירע בימי רב נחשון גאון. בימיו גמצא שאנשי קירואן שאלו שאלה אחת משתי הישיבות ורב נחשון התרעם על כך ואמר שאסור לעשות כך ומביא לידי חילול השם.

בדברי פולמוס של אחד הקראים שנדפסו על ידי מאן בספרו Texts, ח”א, עמ' 563/5 ואסף „תרביץ” שנה ד, עמ' 46-47 הובאה תשובה של רב נחשון, וכדאי להביאה בלשונה:

וששאלתם אתתא דזבינת גכסי מלוג בחיי בעלה ופרישתון: שדר מר' צמח בדמים ושדר מר' מתתיה [בדמים ושדר מר' עמרם] בלא דמים ואית גבן רבנן דאמרין... אנן השתא כמאן נעבי[ד כ]מ”ר עמרם דאמר בלא דמים או דלמ’ כמ”ר צמח וכמ”ר [מתתיה דאמרי] בדמים. הכין חזינא דלא ל[יכתוב] ב לכוון בהדא שאלתא [שום מידע]ם דאנתון שלא כדין ולא כשורה קא [עבדתון] ועברתון על דרבנן דאמרי הנשאל לחכם ואסר וכו' אנן השתא למאן נדחיניה למר עמרם או למר צמח ולמ' מתתיה האיי חוכא ואיטלולא הוא דקא עבדתון, שלימא להו שאלאתכון דבעיתון למשאל הדא שאלתא מן ארבעה גאונים ועוד קא בעיתון למשדא מחלוקת ביני ישראל דלא סלקא מן אתריכון לעולם: אנחנא כחד מנהון כתבינא לכוון כד מאטיא שאילתא תמן תיבע⁴ אומ' כגאון פלוני דמקבילנא: ותיבע⁴ אומ' כאידך גאון מאי נאפיק לכוון מינה לא סליק דינא לעולם, מי מכריע.

3. זכר לדבר כזה אפשר למצוא באחד הקיצורים: בספר „המכריע” סי' ל (= נד) נאמר: נשאלו רב צמח ורב נחשון על מי שהוא י”ג ויום אחד אבל לא הביא שתי שערות ונתן מקרקעו וכו'. ועיין עוד למשל בתשובות הגאונים, אסף שב, מדעי היהדות” סי' ט עמ' לד הערה 6 בשם חידושי רי”ד לשבועות [דף מה ב] מכתב יד פריש 365: המפקיד אצל חברו בשטר צריך להחזיר לו בעדים ראיתי שנשאלו ע”ד זה רב צמח גאון בר רב פלטוי גאון וצקו”ל ראש ישיבת פומבדיתא ורב נחשון גאון ראש ישיבת בתא מחסיא וכו'. וכיוצא בו בתוספות רי”ד לכתובות פג, ב.

4. מאן ואחריו אסף מתקנים: תובע, אבל „תובע” בשני המקומות אי אפשר, וצ”ל במקום אחד: נתבע. באמת א”צ לתקן ו, תיבע” הוא קיצור רגיל של „תיבעי” = אם רצונך. ואמנם הנוסח תיבע היה כבר לפני הקראי ותירגם בטעות („תרביץ” שם, עמ' 47)

ואו אית רבנן גביכון דאמרין בדמים ומתרצין הכין הגי מתיבתא למא לכון לפסקון שאילאתא רבנן דתמן.

ודקא כתביתון שאילאתא לקדמנא ולמתיבתא דפום ואיכא בין דילנא לדילהון קרוב לכ"ח פרסי לא ידענא מאי כתבין ולא אינן (= אינון) ידעין מאי כתביננא, סוף סוף סברא דליבא הוא אית מדי דאנחנא חזיננא חד אנפא ואינון חאזו חד אנפא, לא האוי חלול השם תמן דאמריתון קא פלגין על הדאדי.

ר' נתן בר ר' חנניה ניהא גפשו בעדן ורבנן קדימי דילכון דהות כונתן לשמים לא עבדו מעולם הכין דכי הידנא לו (לו?) שני דהות כתבין שאילתא או כולהון לקדמנא או כלהון לפום או מקצת לקדמנא ומקצת לפום אבל וד[אי חד] נוסחא בשאילה מן תרתין מתיבתא לא עבדו הכין לעולם וכו'. השתא נמי אי [לאו] רבנא [ש]למה בר רבנא יצחק ו[רבנא] משה הכהן בן רבנא אהרן [נטר' רחמנ]א⁵ דבעו מיננא דאמרו דהדא זימנא בלחון[ד הוא דעבדתון] הכין לא הוה כתביננא יתהון והשתא נמי קא מתריננא בכון דאו שאילתון חד נוסחא מן קדמנא ומן פום לא מיכתיב לכון שם (= שום) מיד[עם ב] עלמא לא מן פום ולא מן קדמנא.

לפי דברי התשובה הזאת רק פעם אחת שאלו חכמי קירואן (בימי ר' נחשון) אותה שאלה מן שתי הישיבות. ו, "שאלה אחת" זאת אין הכוונה לשאלה אחת ממש, אלא לקונטרס שאלות, שהשאלה בעניין האשה שמכרה וכו' היתה אחת מהן. מה שלא יהיה מצב הדברים לאמתו, אם באמת לא שאלו השואלים יותר משתי הישיבות, או שהמשיכו לעשות כך, על כל פנים אנו רואים שלפחות פעם אחת שאלו. וקונטרס התשובות שאנו דנים בו — הוא שנשאל משתי הישיבות, ואמנם אפשר שר' נחשון לא התנגד אלא לשאלות שנוגעות להלכה למעשה, כאן טעמו של הגאון הוא מתקבל, הואיל ופסק ההלכה אינו מפורש בתלמוד ותלוי בשיקול הדעת — אפשר שתצא חורבא של חילול השם, אבל פירושי מקומות בתלמוד — בזה אין חששו של הגאון חשש וכאן אין חילול השם אם גאונים חולקים זה על זה בפירוש סוגיא.

וקונטרס התשובות שלנו מכיל באמת שאלות בפירוש מקומות בתלמוד ולא הלכה למעשה ממש, ועל כן אפשר שחכמי קירואן המשיכו לשאול משתי הישיבות, והשאלה על האשה שמכרה — לא היתה כלולה בקונטרס הזה (על עניינה של התשובה שהעתקנו אין כאן מקום לעמוד. ונמצאו כל הדעות בתשובות אחרות). על כל פנים זכינו בדיון שכתבי היד שמיחסים את התשובה שבראש הקונטרס לר' נחשון ור' שמואל שמביא ציטאט מתשובת ר' צמח — אינם סותרים זה את זה. וקטע מסוף התשובה (ת"ג אסף עמ' 30 שורות 11—17) הובא על שם ר' נחשון בתוס' רי"ד לבבא בתרא קכו ב סי' לא, (והשמיט את התיבות „ובין בבידאעה ובין באבאס“, משום שלא ידעו כנראה את פירושו).

פאלמטאלב יקול לא אעמל אלא בקול האדה אלגהה ואלמטאלב יקול לא אעמל אלא בקול האדה אלגהה (תירגם פעמים: התובע!).

5. כתיקון אפשטיין בתרביץ שם עמ' 47 הערה 1a. דבעי מיננא, כעין השלמת מאן. וליתא אצל אסף.